

*Нова редакція Програми розвитку
дитини дошкільного віку «Я у Світі»*

Програма складається з двох частин:

- Частина I — від народження до трьох років.
- Частина II — від трьох до шести (семи) років.

Програмі надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» ([наказ МОН від 24.06.2014 № 750](#)).

Над оновленням Програми працював авторський колектив під керівництвом **Олени Леонтіївни Кононко**, завідувача кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, д-ра психол. наук, професора.

У новій редакції Програми **окреслено** розвивальні, навчальні та виховні завдання з кожної освітньої лінії. Матеріали структуровано відповідно до психологічного віку дітей (вік немовляти, ранній вік, молодший дошкільний та старший дошкільний вік). Провідною ідеєю Програми є оптимальне використання дорослими можливостей кожного віку дитини для її повноцінного розвитку. Тож з урахуванням потреб практиків у описі можливостей психологічного віку виокремлено **особливості паспортного віку** дитини.

А для кожного психологічного віку виокремлено **показники компетентності** за змістовими блоками, які передбачені в конкретній освітній лінії, та чітко визначено знання, уміння та рівень сформованості базових якостей дитини на кінець вікового періоду. Обидві частини Програми містять **інваріантну**, а частина II ще й **варіативну** складові змісту освіти дітей дошкільного віку. **Інваріантну складову** представлено освітніми лініями: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Діяльність дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» та «Мовлення дитини». Відповідно до Базового компонента подано матеріали **варіативної складової** за освітніми лініями: «Комп'ютерна грамота», «Іноземна мова (англійська)», «Хореографія», «Шахи».

Тепер Програма легше сприймається за своєю структурою, складовими кожного розділу.

Крім того, нова редакція Програми містить низку **додатків**: орієнтовні розпорядок дня дітей, розподіл занять на тиждень, музичний репертуар, перелік художніх творів та інші практичні матеріали для роботи з дітьми.

Зміст Програми викладено детально, розгорнуто; такий виклад, окрім освітнього змісту, включає, по суті, і методичні рекомендації до Програми, що висвітлюють її концептуальні засади ключові ідеї.

Програма містить додатки — практичні матеріали для роботи з дітьми, зокрема орієнтовний розпорядок дня для дітей, перелік літературних творів та музичний репертуар, словниковий матеріал тощо.

Базові ідеї, ключові поняття, наукове підґрунтя Програми

Модернізація системи дошкільної освіти України потребує визначення чітких наукових засад, що є її підґрунтям і враховують сучасні цивілізаційні тенденції та особливості змін у державі, базуються на розумінні становлення особистості як мети, результату і головного критерію ефективності освітнього процесу.

У основу організації педагогічного процесу дошкільного навчального закладу має бути покладена ідея розвитку дитини, вчення про цінність і сенс життя. Результатом організації цього процесу має стати доступна віку дитини модель моральної за змістом і активної за формою позиції «Я у Світі». У процесі розвитку відбувається поступове накопичення кількісних змін, які є причиною істотних якісних змін, актуалізують потенційні можливості зростаючої особистості, уможливають формування в неї системи ціннісних ставлень до природи, культури, людей, самої себе. Важливою для концептуальних засад програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (далі — Програма) є запропонована Олександром Запорожцем ідея ампліфікації — збагачення, підживлення особистісного зростання засобами

спеціально організованих і специфічних для дошкільного дитинства видів діяльності, оптимального використання педагогом вікових можливостей оволодіння дітьми життєво необхідним досвідом. У основу ідеї ампліфікації покладено принцип цілісного підходу до розвитку дошкільника, визнання виняткової ролі в цьому процесі новоутворень свідомості та особистості, баланс емоційно-мотиваційного та пізнавального.

Як зазначає науковець Артур Петровський, цілісний розвиток відбувається через освоєння дошкільником світу в єдності та різноманітності чотирьох світів: Природи, Культури, Людей та Себе самого. Вони і визначають напрями виховання й навчання дітей перших шести (семи) років життя.

Ключовим поняттям Програми є поняття «здоров'я» як сукупність тілесних, душевних, соціально-моральних складників, що засвідчує стан організму, психіки та свідомості дитини, міру її благополуччя, ступінь урівноваженості з навколишнім середовищем, задоволеності своїм життям, відчуття захищеності й комфорту. Від здоров'я як інтегрального утворення залежать якісні характеристики та динаміка розвитку дошкільника як особистості, його розумова та емоційно-вольова сфери, рівень домагань, упевненість у собі, здатність посісти певне місце в соціальній групі, а також баланс фондів його «можу» й «хочу».

Поняття «фонд» привертає увагу освітян до нерозривного зв'язку, по-перше, потенційних, резервних та актуальних, виражених назовні сил зростаючої особистості, по-друге, її потреб, прагнень, намірів, бажань, інтересів (фонд «хочу») із можливостями — здібностями, знаннями, уміннями, працездатністю, зусиллями, докладеними для досягнення результату (фонд «можу»). Визначення педагогом «зони найближчого розвитку» кожної дитини, орієнтація на цю зону у своїй діяльності сприятимуть своєчасній і оптимальній реалізованості потенційних сил дошкільника, його готовності та

здатності самовиражатися в соціально прийнятний спосіб. Робота дорослого з «хочу» і «можу» дитини сприяє формуванню у зростаючої особистості реалістичної самооцінки, домірності домагань, розуміння того, що кожний у чомусь сильніший, у чомусь слабший, а також навчає радіти власним і чужим досягненням.

Категорією «свідомість» фіксується значення для особистісного становлення дошкільника небезстороннього відображення та освоєння дійсності; розсудливого, зваженого ставлення до світу та себе; орієнтації на здоровий глузд, доцільність дій та вчинків; уміння звітувати собі про прийняті рішення та їх наслідки для оточення. Така дитина добре орієнтується в подіях минулого й теперішнього, робить припущення щодо свого ймовірного майбутнього, здійснює прогностичні оцінки, розрізняє чесноти й вади (власні та інших людей). У неї формується здатність до рефлексії, що дає змогу узгоджувати свою поведінку з очікуваннями авторитетних дорослих, спрямовувати дії на досягнення певної мети, об'єктивно оцінювати результати. Особиста свідомість як важливе новоутворення старшого дошкільного віку засвідчує прогресивний розвиток дошкільника як особистості, сформованість елементарного дитячого світогляду, цілісної картини світу, реалістичного образу-Я, адекватної самооцінки, ціннісного ставлення до світу та самого себе.

Буття як об'єктивна реальність, існування дитини у світі, її життєдіяльність є своєрідним поєднанням різних форм існування, проявів активності в різних сферах життя та видах діяльності. Це поняття актуалізує важливість реалізації цілісного підходу до розвитку особистості в дошкільному дитинстві, необхідність глибшого освоєння педагогом категорії «співбуття дитини й дорослого» як визначальної для оптимізації не лише освітнього процесу, а й організації життя дитини в цілому, реформування його змісту і технологій відповідно до Базового компонента дошкільної освіти України. Буття дошкільника у

світі є новим, важливим вектором організації педагогічної діяльності, об'єктивує необхідність розширення меж освітнього процесу, його «оживлення», надання більшої відкритості, наближення завдань та технологій виховання і навчання до життєвих реалій, урахування сьогодення.

Базовим поняттям, покладеним у основу концепції Програми, є також **поняття «індивідуальність»**, яке характеризує особистість із погляду її неповторності, особливості, несхожості на інших, оригінальності. Це стосується манери поведінки особистості, стилю її діяльності, гіпотез, які вона висуває, прийнятих рішень, висловлених міркувань, сфери інтересів, здібностей. Індивідуальність проявляється в особливостях конституції дитини, її емоційно-ціннісному, пізнавальному, вольовому, соціально-моральному, мовленнєвому, креативному розвитку. Реалізація програмових вимог передбачає впровадження у практику *індивідуального підходу*, зокрема врахування історії життя кожної дитини, орієнтацію на її типологічні особливості, характерологічні риси, статеві відмінності, життєвий досвід, на її право- чи ліворукість.

Засадові принципи і методологічні підходи

Віковий підхід передбачає необхідність співвіднесення педагогом освітніх завдань із паспортним, біологічним, психічним і соціальним віком дитини; розуміння дорослим існування стабільних та кризових періодів розвитку в дошкільному дитинстві; усвідомлення того, що всі дошкільники проходять однаковий шлях розвитку, етапи та послідовність якого подібні, однак діти одного паспортного віку проходять його по-різному. Педагог орієнтується в організації освітнього процесу на **психологічний вік як триєдине утворення:**

- соціальну ситуацію розвитку;
- провідну діяльність;
- новоутворення свідомості та особистості.

Він із повагою ставиться до процесу визрівання організму і психіки кожної дитини й одночасно розуміє: вони не визначають повноцінного розвитку особистості. Педагог усвідомлює, що генетично задане, соціально набуте й самостійно досягнуте неоднакові в різних дітей однієї вікової групи дошкільного закладу. Реалізуючи віковий підхід, педагог усвідомлює, що норма є радше індивідуальною, ніж середньостатистичною віковою характеристикою дошкільника.

Принцип активності спрямований на розвиток у дошкільника прагнення і можливості бути суб'єктом власного життя та освітнього процесу, здатним приймати незалежні від інших рішення та ініціювати дії, поводитися самостійно, віддавати перевагу комусь (чомусь), виявляти творчу активність, проектувати індивідуальну стратегію поведінки, регулювати її відповідно до вимог довкілля та власних спонук. Освітній процес у дошкільному навчальному закладі організують так, щоб виховати дитину як активного суб'єкта пізнавальної, ігрової, комунікативної та предметно-практичної діяльності. Педагог усвідомлює, що активність сприяє не лише розвитку особистості дошкільника, а й формуванню механізму саморозвитку.

Цілісний підхід орієнтує на необхідність перебудови дошкільної освіти з порційної, часткової на цілісну, яка охоплює весь життєвий простір дитини, її буття загалом, привертає увагу до категорії «континуум життєдіяльності» (від лат. *continuum* — неперервне) як неперервної сукупності, зв'язної множинності. Ця категорія актуалізує необхідність організації освітнього процесу та оцінювання його ефективності цілісно, у всій сукупності взаємозв'язків та взаємозалежностей із урахуванням неперервності життєвого простору дитини.

Упровадження цілісного підходу актуалізує усі форми існування і ставлення дитини до природного, предметного, соціального довкілля та самої себе й передбачає створення сприятливих умов для реалізації нею свого фізичного, пізнавального, мовленнєвого, емоційного, соціального,

морального, практично-дійового, креативного, рефлексивно-оцінного потенціалів, а також узгодження інтересів і запитів дошкільника, його сім'ї та дошкільного навчального закладу.

Діяльнісний підхід спрямований на організацію *активної діяльності самої дитини*, створення необхідних умов для формування її пізнавальних інтересів, розумових, практичних та художніх здібностей, базових якостей особистості. Це потребує від педагога вміння аналізувати структуру освітньої діяльності, конкретизувати її зміст, мотиви, ціль, засоби та результати.

Вихідним моментом реалізації діяльнісного підходу є усвідомлення дорослим необхідності переведення дошкільника в позицію суб'єкта пізнання. Це передбачає навчання дитини свідомого прийняття мети, обґрунтованого планування діяльності, її організації, регулювання, контролю, самоаналізу та самооцінки кінцевого продукту (його якісно-кількісних характеристик та вкладених у роботу зусиль: старанності, ретельності, самостійності). Це стосується усіх видів діяльності — пізнавальної, комунікативної, ігрової, навчальної — і передбачає ускладнення та урізноманітнення орієнтувальної активності дошкільника та засобів досягнення результатів. Суть діяльнісного підходу полягає у визнанні єдності свідомості й діяльності, зовнішнього та внутрішнього життя особистості, діяльнісного опосередкування міжособистісних взаємин дорослого й дитини.

Показниками ефективного впровадження цього підходу є увага педагога до прийняття мети дитиною, продуктивного виконання та проявів творчості дошкільника в процесі діяльності.

Компетентнісний підхід уособлює інноваційний процес у дошкільній освіті, який відповідає прийнятому в більшості розвинених країн освітньому стандарту і пов'язаний із переходом до системи компетентностей у конструюванні змісту та систем контролю якості освіти. Смісл упровадження компетентнісного підходу полягає

у створенні умов для формування в дошкільників досвіду самостійного розв'язання доступних віку пізнавальних, комунікативних, моральних та інших проблем.

Сучасний освітній процес слід спрямовувати на плекання в дошкільникові власне людського та **виконання трьох основних функцій**, які поєднують розвивальні, виховні й навчальні завдання:

- *люди́нотворчу* — забезпечувати життєво необхідною системою знань, розвивати пізнавальну активність, актуалізувати природні здібності, формувати поведінкові орієнтації, саморегуляцію, здатність повноцінно виконувати різні соціальні ролі тощо;
- *техноло́гічну* — формувати вміння, навички, звички, необхідні для гармонійного «вписування» у життя, успішної діяльності різного змісту, складності, виду, умов організації;
- *гуманістичну* — формувати систему ціннісних ставлень до природи, людей, культури, самого себе; орієнтувати на моральні норми; виховувати інтерес до душевного та духовного світу людей.

Опікуючись розвитком особистості, педагог орієнтується на те, що важливими опорами та основними характеристиками продуктивного життя дошкільника є:

- свідомість — уміння звітувати перед собою щодо бажань, планів, учинків та їх наслідків;
- діяльність — прагнення більше часу перебувати в активному стані;
- співбуття з іншими — налагодження «живих» контактів з однолітками та дорослими, рідними та чужими людьми.

Сучасний педагог є не лише прибічником та користувачем нових педагогічних ідей та технологій, розроблених відомими фахівцями, а й може бути їх пропагандистом серед колег, створювати в групі, де він працює, інноваційне розвивальне середовище, апробувати себе в ролі автора, розробника, дослідника оригінальних підходів та освітніх технологій,

заснованих на врахуванні регіональної специфіки та контингенту дітей і батьків.

Сприяючи набуттю дитиною основ особистісної культури, вихователь вправляє її в уміннях орієнтуватися в довкіллі, адаптуватися до його вимог та умов, активно та конструктивно на нього впливати, реалізовувати власний потенціал, презентувати іншим свої можливості, діяти здебільшого самостійно, за необхідності підтримувати та захищати себе, формувати емоційно-оцінне ставлення до подій та явищ життя.

Очікувані результати реалізації змісту Програми

Прогресивна динаміка змін як результат упровадження особистісно орієнтованої моделі позначається на всіх учасниках освітнього процесу: дітях, батьках, педагогах, керівнику дошкільного закладу.

Діти:

- своєчасна поява новоутворень свідомості та особистості;
- збагачення особистісного досвіду, розширення кругозору;
- збалансованість уявлень про себе та продуктивне життя у природному, предметно-практичному та соціальному довкіллі;
- зросла довіра до своїх можливостей, самостійність та впевненість у поведінці;
- компетентна поведінка у відомих та невідомих ситуаціях;
- сформованість потреб реалізувати себе, проявити самостійність, за необхідності підтримати та захистити себе;
- баланс умінь орієнтуватися в нових умовах, адаптуватися та конструктивно на них впливати;
- сформованість психологічної готовності до навчання у школі.

Батьки:

- зросла довіра до педагогічного колективу дошкільного навчального закладу;

- відкритість до контактів;
- задоволеність перебуванням дитини у конкретному дошкільному навчальному закладі;
- зацікавлене ставлення до освітніх завдань та умов їх успішного виконання;
- готовність запропонувати свою допомогу педагогам, взяти участь у житті групи;
- сформованість об'єктивного погляду на можливості та поведінку своєї дитини;
- зростаюча культура спілкування з працівниками дошкільного закладу.

Педагоги:

- сприяння накопиченню дітьми життєвих вражень, розширенню уявлень про світ та самих себе;
- створення умов для самостійного раціонального способу поведінки дошкільників;
- оздоровлення дітей;
- наближення умов життя дітей у дошкільному навчальному закладі до сімейних;
- уміння визначати зону найближчого розвитку кожної дитини;
- досягнення балансу фізичного, розумового, емоційного, волевого, соціального, морального розвитку дошкільників;
- гуманізація взаємин із дітьми, батьками, колегами;
- зростаюча особистісна та професійна компетентність;
- самоповага, упевненість у своїх можливостях;
- посилення інтересу до нового, внесення елементів новизни у педагогічну роботу;
- розвинена рефлексія, уміння об'єктивно оцінити себе збоку.
- демократизація взаємодії з педагогами та батьками;
- зростаюча культура спілкування;

- збалансованість організаційної, педагогічної, управлінської та контрольної діяльності;
- урізноманітнення змісту, форм і технологій просвіти педагогічного колективу та членів родин;
- посилення уваги до психологічної та методичної складових педагогічної діяльності;
- удосконалення вміння реалізовувати диференційований підхід;
- упровадження в управлінську діяльність елементів дослідництва, експериментування.

